

Hana KUBÁTOVÁ - Jan LÁNÍČEK, *The Jew In Czech And Slovak Imagination, 1938-89: Antisemitism, The Holocaust, And Zionism*, Leiden: Brill 2018.

Kolektivní monografie historiků Jana Láníčka a Hany Kubátové přináší zajímavou komparaci, která se zabývá vývojem představ československé majoritní společnosti vůči židovskému menšinovému obyvatelstvu. Badatelé si vytkli za cíl zmapovat a popsat předsudky, které provázely antisemitské a antisionistické tendence od Mnichova 1938 až do sametové revoluce v roce 1989. Do hledáčku se jim dostal zejména protektorátní a později komunistický tisk, zpracování některých filmů a pořadů a v neposlední řadě také rozhlasové vysílání. Autoři předkládají čtenářům povětšinou trefné ukázky nacistické a komunistické protižidovské propagandy a zároveň na kritické analýze demonstrují ztvárnění tehdejší představy Žida jako nositele nebezpečných antinacionalistických a antikomunistických tendencí. Díky promyšlené propagandě zejména v protektorátním a následně komunistickém tisku byl Žid jako příslušník cizího etnika a náboženského proudu téměř vymazán. Nacistickým státním činitelům šlo o vyčlenění a naprostou separaci židovského obyvatelstva z veřejného a později i běžného života za účelem pozdější snazší likvidace. Komunistům šlo na druhou stranu o homogenizaci celé společnosti, ve které nebylo pro různé náboženské a etnické skupiny místo. Badatelé se proto snaží zmapovat dopad těchto dvou rozdílných ideologií na národnostní cítění tehdejší běžné československé populace.

Zajímavostí je, že se autoři stejně jako řada současných historiků musela vypořádat s problematikou vymezení etnických a národních kategorií. Židovská tematika se týká celé řady jedinců, kteří sice mohou být formálně označeni za Židy, ale podle sčítání obyvatelstva se identifikovali jako Češi, Slováci, Němci nebo Maďaři. V řadě případů tak může při výzkumu docházet k nechtěným záměnám a dezinterpretacím.¹ Autoři publikace proto přistoupili ke kompromisu a snaží se židovskou populaci při každé zmínce, co nejvíce specifikovat. Pravdou zůstává, že řada progresivních historiků a

---

¹ Hana KUBÁTOVÁ. *Teraz alebo nikdy: Povojnové protižidovské násilie a väčšinová spoločnosť na Slovensku*, Soudobé dějiny 3, 2016, s. 321-46.

spisovatelů přestává termín Žid používat úplně² a uchyluje se radši k termínům, které umožňují zahrnout do problematiky i ostatní společenské vrstvy, které rovněž trpěly během holokaustu a následné komunistické diktatury a nabízí jim možnost volby svobodné identifikace.

Kniha je chronologicky rozdělena do dvou hlavních sekcí. První z nich se zabývá předválečným a válečným obdobím a druhá mapuje komunistickou diktaturu od roku 1948. Zde je nezbytné zmínit, že datum 1989 je trochu zavádějící, jelikož autoři ukončili svou badatelskou činnost v období Charty 77 a osmdesátá léta zcela chybějí. Celá publikace je rovněž rozdělena do čtyř kapitol, jež podrobně rozpracovávají nejen jednotlivé časové úseky a hlavně nastolují určité teze, které mají za cíl ve čtenáři podle mého názoru podnítit hlavně zvědavost, například podkapitola Tales of Suffering (Pohádky o utrpení) (s. 128).

Čtenář okusí nejdříve diskurzivní vývoj termínu Žid v historickém kontextu a jeho sociální a společenskou funkci během 2. světové války. Autoři zde velmi kvalitně kombinují současnou i dobovou literaturu s oficiálním tiskem. Citují zde zejména ukázky článků publikovaných v propagandistických periodikách Vlajka, Árijský boj, Gardista, Slovenská politika a Slovák. Jsou zde zastoupeny především ideologické antisemitské komentáře, které měly za úkol vykreslit židovskou populaci jako parazita na českém a slovenském národě. Je zde například uvedena parafráze z časopisu Gardista, který cílil na latentní antisemitismus zakořeněný ve slovenské společnosti. Žid je zde vykreslován jako nenasytný majitel hostince, kam ubozí prostí Slováci musí zajít po lopotném týdnu utratit své těžce vydělané peníze (s. 43).

Ve druhé kapitole se autoři zabývají již několikrát zpracovanou problematikou židovských restitucí³. Jsou zde uvedeny příklady osobních příběhů, které emocionálně dokreslují nespravedlnost spáchanou na židovských žadatelích na vrácení majetku, a to jak v českých zemích, tak na Slovensku. Zajímavostí je i příklad článku, kde jsou Češi a

---

² Tim J. COLE, *Constructing the 'Jew,' Writing the Holocaust: Hungary 1920-45*, Patterns of Prejudice 33, 1999, s. 20.

³ Viz publikace Blanky Soukupové nebo Jana Kuklíka (Jan KUKLÍK, *Jak Odškodnit Holokaust?: Problematika Vylastnění Židovského Majetku, Jeho Restituce A Odškodnění*, Praha 2015.) Problematikou se rovněž zabývá současný tajemník FŽO Tomáš Kraus, který pravidelně na toto téma publikuje odborné i populárně laděné články.

Židé klasifikováni jako nežádoucí elementy v novém Slovenském štátě a musí být proto odsunuti nejen z veřejného života, ale také vyhozeni ze svých zaměstnání. Češi jsou zde stejně jako Židé označeni za uchvatitele, kteří berou slovenskému národu jeho právo a práci. Článek vyšel v Gardistovi pod názvem *Práce pro 38 000 Slováků!*⁴ a je jasným důkazem spojených nádob mezi antisemitismem a absurdní xenofobií k českému národu. Text sice končí změkčující floskulí, že Slováci necítí silnou averzi vůči Čechům, ale na Slovensku bude pánem pouze jeden národ a to Slováci. Autoři nicméně zdůrazňují, že konečná interpretace celé předválečné národnostní problematiky je stále otevřená a závěry je nutné podrobit dalším kritickým analýzám.

Třetí kapitola umně rozebírá korelaci, která byla komunistickým režimem uměle vytvořena, mezi sionismem a fašismem. Komunisté tvrdili: Ano, Židé společně s českým národem trpěli, ale také byli mezi nimi sionističtí kolaboranti, kteří bezostyšně zaprodali naši vlast nacistům. Tento zvrácený stereotypní model pomohla příčinlivě budovat řada komunistických spisovatelů a novinářů. Mezi nimi například František J. Kolár, uvědomělý komunist a sám židovského původu, který ale nevynechal jedinou příležitost k očernění sionistického hnutí a jeho myšlenek.⁵ Autoři tomuto publicistovi vyhradili v knize poměrně značný prostor a kriticky zhodnotili několik jeho publikací a děl, mimo jiné jeho knihu z roku 1970 *Sionismus a antisemitismus*, která patří podle badatelů ke klasické ukázce normalizačního antisemitismu v komunistických médiích (s. 169).

V knize je dále stručně popsán vývoj sionismu jakožto komplikované spojené nádoby, kde se mísí jednotlivé národnostní, politické a náboženské identity s loajalitou k českému, slovenskému, německému a maďarskému národu (s. 172—173). Je zde také zmíněna již několikrát popsaná cesta od Václava Kopeckého a jeho zprvu pro sionistické myšlenky⁶ až k populárnímu normalizačnímu seriálu 30 případů Majora Zemana, konkrétně k dílu Major Zeman bojuje se sionisty.⁷ Přestože analýza komunistických

---

⁴ Gardista, leden 27, 1940, s. 20.

⁵ Viz například jeho články v Rudém právu a Tribuně (František J. KOLÁR, Rudé právo, září 3, 1970, s. 7.), (František J. KOLÁR, Rudé právo, únor 25, 1971, s. 6.)

⁶ Václav KOPECKÝ, *Antisemitismus poslední zbraní nacismu*. Praha 1945.

⁷ Jan FINGERLAND, *Major Zeman bojuje se sionisty: Obraz Židů, sionismu a holokaustu v normalizačním seriálu*, Dvarim meatim studie pro Jiřinu Šedinovou, Praha 2016, s. 239-58.

novin a časopisů převládá, historici rovněž nezapomínají levicový i pravicový antisemitismus a antisionismus reflektovat skrze tehdejší rozhlasové vysílání a televizní produkci. Jsou zde uvedeny příklady filmů a pořadů, které doprovází stereotypní vyobrazení Židů a sionistů jako veřejných nepřátel jak pro nacistický, tak komunistický režim.⁸ Kniha v tomto ohledu prokazuje značnou elasticnost a informační variabilitu a je napsaná tak, aby byla pochopitelná pro mezinárodní okruh čtenářů. Bohužel, přes veškeré kvality zde přeci jen trochu chybí období 80. let a situace těsně před sametovou revolucí.

Jakub Bronec

---

⁸ Viz například Petr BEDNAŘÍK, *Arizace české kinematografie*, Praha 2003., Petr BEDNAŘÍK, *Vztah Židů a české společnosti na stránkách českého tisku v letech 1945-1948*, Praha 2002. Nepublikovaná dizertační práce. Univerzita Karlova.